

Martina Kuzmić

Zagreb

FRAZEOLŠKO-PAREMIOLOŠKI PRVIJENAC

(Dinko Matković, *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*, Ogranak Matice hrvatske Jelsa, Jelsa, 2004., 352 str.)

U vremenu bujnoga procvata dijalektne leksikografije pojavio se prvi čakavski dijalektni frazeološki rječnik, ujedno prvi hrvatski dijalektni frazeološko-paremiološki rječnik u kojem su obrađeni frazemi, poslovice i razni višečlani izrazi govora *Varbûoske* na otoku Hvaru. Rječnik je plod višegodišnjega rada Dinka Matkovića kojemu je poticaj za pisanje bio znanstveni rad Sanje Vulić *Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih govora*, objavljen u *Čakavskoj riči* 1999. godine. Autorica je ukazala na potrebu izradbe rječnika izvornih čakavskih govora koji bi sadržavali frazemske natuknice. Sanja Vulić ujedno je i autorica uvodnoga teksta *O Rječniku frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*.

Dinko Matković dosad je objavljivao priloge na hvarskoj čakavici za *Pomet*, splitski tjednik *Dan*, *Besedu u Novom listu*, *Radio Rijeku* i *Radio Split*, časopise *Glas Dalmacije* i *Čakavska rič*, a objavio je i knjigu *Buodulske batudice* 2001. godine.

Rječnik je koncipiran u nekoliko cjelina. Počinje recenzijom Sanje Vulić, zatim slijedi predgovor u kojem autor govori o djelu iznoseći nekoliko bilježaka o mjesnome govoru Vrboske. Potom slijede kratice i znakovi, te sâm *Rječnik* od tristotinjak stranica i literatura. Nedostaje životopis autora i kazalo.

Frazemska natuknica sadrži akcentuiranu čakavsku riječ s morfološkom odrednicom i značenjem natuknice, npr. **gariful** *m.* 'karanfil'. Opisno su protumačene natuknice koje nemaju standardnu inačicu, npr. **pajûol** *m.* 'pomična drvena podnica u brodu'. Kod homonimnih i polisemnih natuknica brojčano se navode sva značenja, npr. **falit** *gl.* 1. 'manjkati, nedostajati'; 2. 'pogriješiti'. U drugome dijelu leksikografske građe autor navodi akcentuirane čakavske frazeme, poslovice i izreke sa značenjem u standardnome jeziku.

Frazeološku se građu može razvrstati u nekoliko skupina: 1. stereotipne slikovite usporedbe, npr. **dõbar ko / kakõ krùh** *fig.* 'jako dobar' (za osobu); 2. frazeme složene od pridjeva i imenice, ili od dviju imenica, bez prijedloga ili s prijedlogom u atributnoj funkciji, što s imenicom na koju se odnosi ima preneseno značenje, npr. **parvî zûbi** 'mliječni zubi', **blõgo Bõzje** 'blago Bozje' *fig.* 'obilje darova'; **cvît mlådosti** 'cvijet mladosti' *fig.* 'najljepše doba života'; **cipal iz pûorta** 'cipal iz luke' *fig.* 'iskusan, lukav čovjek koga se ne može lako prevariti'; 3. frazemi s glagolom i neočekivanim slijedom riječi, npr. **pàst u afõnt**

‘onesvijestiti se’, **hītit prašīnu ūoči** *fig.* ‘obmanuti, prevariti koga’; 4. frazem od dvije riječi povezane veznikom ili razdjelnom stankom, a koje pripadaju istoj vrsti riječi, npr. **gūol i būos** ‘gol i bos’ *fig.* ‘jako siromašan’, **sīmo-tāmo** ‘čas u jednom, čas u drugom smjeru’; 5. frazemi u ophođenju kojima se izriču dobre želje, zapovijedi, psovke, npr. **zdrāvi bīli! Pūoj k vrāgu!**; 6. izreke i poslovice, koje su česte u govornoj praksi: a) izreke kao npr. **mīeso iz kōže, rība iz mora** *u zn.* ‘meso i ribu treba jesti svježu’, b) velik broj poslovice koje postoje i u standardu, ali su fonetski i morfološki prilagođene mjesnome govoru i leksiku. Autor je zabilježio prenesena značenja poslovice.

U izabiranju jedne riječi i formiranju leksikografske natuknice oko nje autor nije bio u potpunosti dosljedan u odabiru načela pri obradi frazemskih natuknica, tj. nije precizno odredio kada će to biti prva imenica, ili prvi glagol, ili pridjev u višičlanom sklopu. Pojedini su frazemi tako obrađeni na nekoliko mjesta u rječniku, čime je došlo do nepotrebnoga gomilanja leksikografske građe i metodološke nedosljednosti u leksikografskoj obradi pojedinih frazema. Leksikografski su članci strukturirani na principu leksičkih gnijezda. Struktura pojedinih gnijezda nije do kraja razrađena, a pojedina su gnijezda vrlo opširna. Zamjetljiva je nedosljednost pri uvrštavanju pridjevskih natuknica, s obzirom na neodređene i određene oblike pridjeva, na glagolske pridjeve, genitivne oblike, neujednačenost kratica, a frazemi nisu uvijek zabilježeni u polaznom obliku. Unatoč tim nedostacima valja voditi računa o tome da autor nije profesionalni leksikograf, frazeolog ni dijalektolog te da je riječ o nezaobilaznom, vrijednom i kvalitetnom djelu kao svjedočanstvu poimanja životne mudrosti vrbovačkoga puka i njegova govora u sadašnjem vremenu.

S dijalektološkoga bi stajališta valjalo navesti nekoliko jezičnih značajki vrbovačkoga govora. Govor Vrboske pripada južnočakavskome ikavskom dijalektu čakavskoga narječja u kojem je vidljiv utjecaj novoštokavskih ikavskih govora s kopna, npr. u osnovi glagola II. vrste umjesto općečakavskoga i standardnoga *-nu-* ostvaruje se slijed *-ni-* kao u novoštokavskim ikavskim govorima, npr. *pritēgnīt se, dīgnit, stīsnit*. Dvojne su naglasne realizacije moguće u prijedložnim svezama, npr. **taknīt u sārce / ū sarce**. Ima i primjera sa ili bez pomicanja naglasaka na proklitiku, npr. **ū greb, u škīna**. Moguće su i pojedine riječi s reduciranim *h*, npr. **ūvar** ‘uvrh’.

Naglasni se inventar vrbovačkoga govora sastoji od tri naglasaka: kratkosilaznoga ˘ , dugosilaznoga ˆ i akuta ˊ . Kratkosilazni naglasak može biti na bilo kojem slogu u riječi, npr. **trōvā, grančīca**. Primjeri za dugosilazni naglasak jesu **pīr, jōje, mišōnca**. Primjeri za akut jesu **gāće, pātīt, zubātac**. Akut je dvojakoga podrijetla: mlađi akut razvio se od kratkoga naglasaka i ostvaruje se pri izgovoru samoglasnika *a*, npr. **māter, brāća**. U tom slučaju nije došlo do zatvaranja dugoga (\bar{a}) u (\bar{o}) kao npr. **stōr** ‘star’, **prōvda** ‘pravda’, **ōndjel** ‘anđeo’. Riječi su naglašene da bi im se razlikovalo značenje, npr. **sūd** ‘sud’ i **sūd** ‘posuda’, **tīlo** ‘tijelo’ i **tīlo** ‘htjelo’.

U samoglasničkom inventaru postoje dva diftonga *ie* i *uo*, npr. **mīeso, kūost**. Autor se odlučio za naglasak na prvom dijelu diftonga. Dolazi do kontrakcije u primjerima **dvonāste** ‘dvanaest’, **znō** ‘zno’, **kō** ‘kao’. Dodaje se navezak *-o* u proklitikama, npr. **krōzo me**. U 2. l. jd. imp. stoji multi nastavak, npr. **pīš, ispēc**. Dočetno se *i* izgubilo u infinitivnom završetku *-ti, -ći, npr. jīst, pęc*.

U suglasničkom inventaru nema afrikate *š*, a na mjestu *š* realizira se *ž*, npr. **žēp, svīdožba**. Praslavensko *đ* dalo je *j*, npr. **mēja, tūji, žđ** je dalo *žj*, npr. **grūožje**. Slogotvorno *r* realizira se kao slijed *ar*, npr. **pārst, gārilit**. Delateralizacija je izvršena u primjerima **jūdi,**

divjôk 'divljak'. Otpalo je dočetno *-l* u gl. pr. r. m. r., npr. **učî, hodî**, ali čuva se u imenicama, npr. **žôl** 'žal', **posôl**. Dočetno *-m* u gramatičkim morfemima zamijenjeno je sa *-n*, npr. **mîslin**, a čuva se u leksičkim morfemima, npr. **kûm, dûom**. Redovita su zamjenjivanja i ispadanja suglasnika u suglasničkim skupovima, npr. *čk* > *šk* (**mâški, kvôška**), *čt* > *št* (**mûšte** 'mučite', **ûšte** 'učite'), *dsk* > *sk* (**gosposkî**), *tsk* > *sk* (**spliski**), *hv* > *f* (**fôlâ** 'hvala', **Fôr** 'Hvar'), *dz* > *z* (**ozvonît, ozgôr** 'odozgo'), *gn* > *gn* (**gnôjan, gnîzdô**), *pč-* > *č-* (**čelâ**), *pš-* > *š-* (**šenîca**), *ps-* > *s-* (**sovât**), *pt-* > *t-* (**tičîca**). Čuva se stari skup *šč*, npr. **ščôp, ščîpât**.

Od morfoloških značajki valja istaknuti da im. m. r. imaju kratku množinu, npr. **mîši**, a većina imenica ima dvojne oblike u G mn., npr. **pôrst** i **pârstih, lebôr** i **lèbrih**. Dodaje se infiks *-et-* iz t-deklinacije u osobnim im. m. r. na *-o* i *-e*, npr. **Ândrota** < **Ândro, Mâteta** < **Mâte** i u im. s. r., npr. **ditêta**. U 3. l. mn. prez. nastavak je *-du*, npr. **čûjedu**. Aorist i imperfekt se ne upotrebljavaju, a prošla se radnja izriče perfektom, npr. **bî son** 'bio sam'. Upotrebljava se samo impf. gl. biti, npr. **bîšeš, bîše** koji s inf. glagola znači nešto što je valjalo učiniti, npr. **bîšeš dûoć pôk bi vâze**. Pluskvamperfekt se tvori od perfekta gl. biti i gl. pr. r., npr. **bî son dûošo**. Futur I. tvori se od nenaglašenoga prezenta pom. gl. htjeti i od infinitiva, npr. **igrâću, jô ću igrât**. Futur II. tvori se od trenutnoga prezenta gl. biti i pr. r. glavnoga glagola, npr. **bûden îšo**. Kondicional sadašnji i prošli tvore se od kondicionalnih oblika pom. gl. biti i gl. pr. r., npr. **jô bin bî**. Talijanizmi se sve manje upotrebljavaju u govoru, pa se kaže **razumît** umjesto **kapît**. Umjesto lokativa često se rabi akuzativ, npr. **bît u jednû vôdu**.

U istraživanju čakavske leksikografije i frazeologije te hrvatske dijalektne leksikografije i frazeologije općenito ovaj će rječnik biti neizostavno vrelo podataka. Rječnikom će se moći služiti dijalektolozi, semantičari i etnolozi. Rječnička građa zanimljiva je za proučavanje sintagmatskih odnosa među riječima te fonetskih, fonoloških, morfoloških i leksičkih značajki, za proučavanje akcenatske problematike vrbovačkoga govora, za terminološku i tematsku obradbu. To je posebno dragocjeno čakavolozima. Samim Vrbovljanima i Vrbovkama, kao i ostalim Hvaranima, *Rječnik* će biti svjedok i evokator čakavskoga govora 19. i 20. st. na otoku Hvaru. Time je otvorena mogućnost za komparativna istraživanja vrbovačkoga govora s ostalim mjesnim govorima otoka Hvara ili s drugim čakavskim govorima.